

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Ivana Strupar

Dragojla Jarnević - *Dnevnik*

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Helena Sablić Tomić

Osijek, rujna 2011.

1. Sadržaj

Sažetak.....	2
2. Uvod.....	3
3. O dnevniku kao žanru u književnosti.....	5
4. Intimno i javno u <i>Dnevniku</i> Dragojle Jarnević.....	10
4.1. Muško-ženski odnosi u <i>Dnevniku</i>	11
4.2. Položaj žene u devetnaestom stoljeću.....	15
4.3. Domoljublje u <i>Dnevniku</i>	19
5. <i>Dnevnik</i> – značenje nekad i danas.....	21
6. Zaključak.....	23
7. Literatura.....	24

Sažetak

Ovaj rad se temelji na analizi i interpretaciji intimnih zapisa Dragojle Jarnević koje je sustavno zapisivala u *Dnevniku*. Nakon uvodnog dijela u kojemu će biti riječi o zadatku ovoga rada, slijedi kraći pregled teorijskih mišljenja o dnevniku kao žanru u književnosti. Središnji dio rada o *Dnevniku* Dragojle Jarnević bavi se dvama glavnim temama koje nose naslove - Intimno i javno u *Dnevniku* Dragojle Jarnević te *Dnevnik* – značenje nekad i danas. Unutar prve teme bit će analizirani muško-ženski odnosi, odnosno Dragojlin ljubavni život, njezino razmišljanje o odnosima s muškarcima i razlog odabira statusa neudane žene. Slijedi opis položaja žene u devetnaestom stoljeću, a sukladno tome i integriranje Dragojlina položaja unutar društveno – kulturne domene kojoj pripada. Budući da je *Dnevnik* pisan u razdoblju romantizma, očekivati je da će se rad dotaknuti i nezaobilazne teme romantizma – ideja domoljublja koju je Dragojla, kao i većina njezinih suvremenika vjerno promicala kroz svoja djela o kojima piše i u *Dnevniku*. Tema naslovljena *Dnevnik* – značenje nekad i danas svojevrsna je najava zaključnih misli u kojoj će biti razloženo značenje *Dnevnika* u devetnaestom stoljeću, kada je i nastao, ali nije naišao na odobravanje kritike pa nije ni objavljen u cijelosti, i danas, nakon više od sto godina kada je prvi put objavljeno integrirano izdanje. Rad završava zaključnom misli o djelu i liku Dragojle Jarnević.

Ključne riječi: dnevnik, Dragojla Jarnević, intimno, javno, ljubav, položaj žene, domoljublje, cenzura

2. Uvod

Hrvatska spisateljica Dragojla Jarnević¹, po mnogima smatrana prvom damom hrvatskog narodnog preporoda², još je za života stekla ugled jedne od najzanimljivijih pojava preporodne književnosti. Zadatak je ovoga rada proniknuti u autoričin jedinstven intimistički rukopis pod nazivom *Dnevnik* s namjerom analiziranja toga najvažnijeg, a ujedno i najkontroverznijeg stvaralačkog rad koji je već kod prvih čitača izazvao ćudorednu sablazan. Naime, ono po čemu Dragojla Jarnević uživa glas dobrog autora upravo je predmet analize ovoga rada - posthumno otkriveni opsežni tekst dnevnika koji je vodila od 1. siječnja 1833. do 10. studenoga 1874. U njemu je zabilježila gotovo sve što se zbivalo s njom, ali i oko nje, u razdoblju od četiri desetljeća. Interpretacijom dnevničkih zapisa bit će analiziran život jedne, za svoje vrijeme, kontroverzne žene, proniknut će se u njezina razmišljanja i tajne te će se pokušati objasniti zbog čega je njezin život bio toliko obilježen u kulturno-povijesnom vremenu u kojem je živjela.

Prije iscrpnije analize *Dnevnika* bit će utvrđena definicija samoga dnevnika kao žanra u književnosti, a slijedom toga će se postaviti Jarnevićkine zapise unutar spomenutog žanra i književnoga razdoblja romantizma kojemu *Dnevnik* pripada. Dnevnik je definiran kao autobiografski žanr kojega primarno određuje kontinuirano i neposredno zapisivanje događaja iz zbilje, a subjekt u dnevniku opisuje vlastite doživljaje i refleksije na izvanjski prostor i samoga sebe. Jarnevićkin je dnevnik napisan u razdoblju koje nazivamo hrvatskim književnim romantizmom. U tome književnopovijesnom razdoblju naglasak je stavljan na javna djelovanja književnika koji su na taj način naglašavali odnos pojedinca prema višim ciljevima kao što su nacionalni identitet, domovina, hrvatski jezik i hrvatski narodni običaji, a slijedom te prakse i Jarnevićeva je pisala svoje dnevničke zapise.

¹ Dragojla Jarnević (Karlovac 1812. – Karlovac 1875.) hrvatska spisateljica i učiteljica. Završila je osnovnu školu u rodnom gradu, a onda je godinama živjela u Grazu, Trstu i Veneciji gdje je bila guvernantom. Djela: *Dnevnik*, *Muževi ilirske dobe*, *Dva pira*, *Dnevnik*, *Život jedne žene*, *Veronika Desinićeva*, *Marija kraljica ugarska*, *Duvna*. Pripadala najuglednijim sudionicima Hrvatskog narodnog preporoda. U: Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 2003., str. 199.

² Krešimir Nemec, *Ženski nered Dragojle Jarnević*. U: *Putovi pored znakova*, Zagreb, 2006., str. 229.

Središnji dio rada čine dva poglavlja - Intimno i javno u *Dnevniku* Dragojle Jarnević te *Dnevnik* – značenje nekad i danas.

Unutar teme Intimno i javno u *Dnevniku* Dragojle Jarnević bit će obrađene tri podteme koje se odnose na sfere intimnoga i javnoga u životu dijaristice. Intimnome svakako pripada prva podtema Muško-ženski odnosi u *Dnevniku* unutar koje će biti iznesena najintimnija razmišljanja, postupci Dragojle vezani uz ljubavne veze, prijateljstvo i na koncu razlog odabir statusa neudane žene. Sljedeća podtema naslovljena je kao Položaj žene u devetnaestom stoljeću te se bavi opisom položaja žene u devetnaestom stoljeću, a sukladno tome i integriranjem Dragojlina položaja unutar društveno – kulturne domene kojoj pripada. Ta tema pripada javnoj sferi života. Naime, javni život u devetnaestom stoljeću bio pod strogim nadzorom muškaraca. Ženi je mjesto bilo u kući, a položaj joj je bio podređen u poretku stvari. Žena koja u to vrijeme želi sudjelovati u javnome životu i koja ne podliježe stereotipima savršene žene, poput Dragojle, bila je obilježena. Budući da je *Dnevnik* pisan u razdoblju romantizma, očekivati je da će se rad dotaknuti i nezaobilazne teme romantizma – ideja domoljublja koju je Dragojla, kao i većina njezinih suvremenika vjerno promicala kroz svoja djela o kojima piše i u *Dnevniku*. Zadnja, treća, podtema koja se odnosi na domoljublje naslovljena je Domoljublje u *Dnevniku*.

Druga od dviju središnjih tema nosi naslov *Dnevnik* – značenje nekad i danas. U njoj će biti razloženo značenje Dnevnika u devetnaestom stoljeću, kada je i nastao. Međutim, tada nije naišao na odobravanje kritike pa nije ni objavljen u cijelosti. U osamdesetim godinama dvadesetog stoljeća došlo je do bitnog pomaka u recepciji *Dnevnika*, što bi se moglo tumačiti pojačanim interesom domaće znanosti o književnosti za fenomen ženskoga pisma i teorije postmodernizma. U današnje vrijeme, čak stotinu godina nakon nastanka Dnevnika, prvi je put objavljeno integrirano izdanje pod uredništvom Irene Lukšić.

Završni dio rada tiče se značenja intimnih zapisa ove hrabre spisateljice u devetnaestom stoljeću kada je izdano tek cenzurirano izdanje u fragmentima zbog konzervativne nepripremljene čitateljske publike i njihove važnosti jedno stoljeće nakon prvoga izdanja kada se javno mnijenje liberaliziralo i percepcija *Dnevnika* odjekuje drugačijom jekom nego prije.

3. O dnevniku kao žanru u književnosti

Dnevnik je sam po sebi problematičan žanr, žanr kojemu je teško odrediti precizno mjesto u književnoj genologiji, navodi Krešimir Nemec³. Pri određenju dnevnika kao žanra bit će izneseno nekoliko aspekata same definicije te će obilježja *Dnevnika* Dragojle Jarnević biti integrirana u navode o dnevničkom diskursu.

U knjizi *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza* Helena Sablić Tomić navodi da je dnevnik autobiografski žanr kojega primarno određuje kontinuirano i neposredno zapisivanje događaja iz zbilje, a subjekt u dnevniku opisuje vlastite doživljaje i refleksije na izvanjski prostor i samoga sebe. Elementi od kojih se sastoji dnevnički diskurs jesu sljedeći: subjekt, tema, izraz. Pod pojmom *autor* dnevnika podrazumijeva se osoba koja je proživjela jedan dio života, koja je stekla određeno iskustvo, koja je spremna preuzeti odgovornost za napisano, čije ime ukazuje na neki oblik autoriteta. Središnja tema kojom se bavi subjekt dnevničkog diskursa pokušaj je identificiranja sebe unutar vlastite egzistencije. Dnevnik je dokument o osobnom životu zasnovanom na činjenicama, ali je u isto vrijeme i književno-estetski prozni tekst u kojem se stilski oblikuju događaji i refleksije. Tematiziranim događajem se ukazuje na narativnost diskurza, a refleksijom se oblikuje individualno proživljeno iskustvo. Refleksija se uvijek zbiva u sadašnjosti dok opisani događaj može biti iz prošlosti smješten u sadašnjost⁴. Ako uzmemo u obzir da je Dragojla, kao autor, u *Dnevniku* zapisivala unutar okvira svoje autobiografije i pregled onodobne kulturne povijesti, dala niz psiholoških opisa svojih suvremenika, ali je još više u toj dnevničkoj bilježnici bila u stanju opisati neka bolna poglavlja svoje ljudske drame, zapisati treptaje nesigurne i nesretno zaljubljene duše, otvoriti ranu svojega invaliditeta, prebirati po svojoj usamljenosti, jadati se nad mukom preostarjeloga djevojaštva i pravdati se zbog svojih tjelesnih nesmotrenosti i tako se pokušala (samo)identificirati, možemo zaključiti da ovaj osobni zapis u punome smislu pokriva definiciju dnevničkog diskursa. Naime, dnevnik o kojemu je u ovome radu riječ, iznimno je obiman rukopis od 1194 stranice, koji sustavno bilježi autoričina razmišljanja, tugu zbog usamljenosti,

³ Krešimir Nemec, *Ženski nered Dragojle Jarnević*. U: *Putovi pored znakova*, Zagreb, 2006., str. 229.

⁴ Helena Sablić Tomić, *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2002., str. 96.

razgovore, pisma, dokumente i opise događaja do 1. siječnja 1833. pa do 10. studenog 1874. godine. Dnevnik je započet na njemačkom jeziku, a od 1841. nastavljen na hrvatskome, s time da je autorica tijekom 1872.-73. prevela njemački dio na hrvatski i pridodala mu neka objašnjenja⁵.

Jedna od temeljnih figura dnevnika je figura opisa, opis je digresivni postupak koji objašnjava pojedinu situaciju i približava tematizirani događaj⁶. Dragojla se u svojim zapisima često služi upravo navedenom figurom. Opisima događaja ona uspijeva približiti svome čitatelju određenu situaciju ali i iznijeti svoja razmišljanja te osjećaje spram pojedine situacije.

Helena Sablić Tomić u *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza* govori da se tema, strategije narativnog oblikovanja i stupanj literarnosti dnevničkog diskursa važni za klasifikaciju različitih tipova dnevničkog diskursa. U dnevničkom diskursu prepoznaju se sljedeće tematske razine: privatna, društveno-politička, filozofska i povijesna⁷. Primijenimo li postavljenu tezu na *Dnevnik* evidentno je da se Jarnevićkini zapisi sastoje od svih prethodno spomenutih tematskih razina jer ona govori o tužnim, sretnim, bolnim trenucima u privatnome životu, opisuje političku konstrukciju Hrvatske u devetnaestome stoljeću kroz navođenje povijesno vjerodostojnih i zvučnih imena onoga doba, pa time ujedno *Dnevnik* ima i povijesnu tematsku razinu, i dakako, nezaobilaznu filozofsku koja je temeljena na Dragojlinim razmišljanjima o vlastitoj egzistenciji, svrsi života, smrti, ljubavi.

Dnevnik je pripovjedni žanr. Poznata je činjenica kako dnevnički izvještaj naglašava zahtjev za točnošću i pouzdanošću informacija koje ukazuju na visok stupanj vjerodostojnosti diskursa, navodi Helena Sablić Tomić⁸. Prema mišljenju Krešimira Nemeca, dnevnik kao subjektivna povijest pretendira na vjerodostojnost, ali je on ipak samo „uvjetno svjedočanstvo“ jer čitatelj nikada ne može biti posve uvjeren u autentičnost i pouzdanost izrečenoga jer pisac dnevnika ima slobodu izbora: on može retuširati neke događaje ili pak njima manipulirati, može sebe prikazati u boljem svjetlu a može i naknadno intervenirati u ranije zapise⁹. Dragojla Jarnević spada u onu skupinu dijarista kod kojih je stupanj falsificiranja iskaza razmjerno nizak. Dapače, ono što

⁵ Dunja Detoni Dujmić, *Dragojla Jarnević – Diskurs o tuži*. U: *Ljepša polovica književnosti*, Zagreb 1998., str. 80.

⁶ Helena Sablić Tomić, *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2002., str. 99.

⁷ Helena Sablić Tomić, *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2002., str. 102.

⁸ Helena Sablić Tomić, *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2002., str. 106.

⁹ Krešimir Nemec, *Ženski nered Dragojle Jarnević*. U: *Putovi pored znakova*, Zagreb, 2006., str. 231.

fascinira u ovoj knjizi jest upravo visok stupanj iskrenosti koju autorica proklamira kao fundamentalno načelo kojim će se rukovoditi u bilježenju životnih događaja, fizičkih i psihičkih stanja. Naime, u predgovoru *Dnevnika* ona izrijeком navodi: „*Moje je geslo: neokrinkana istina u svakom položaju života*“ i posebno ističe: „*niti ću se prećerivati kriepostmi, niti ću se stiditi slabočah kojima čovjek više ili manje obiluje*“¹⁰. U hrvatskoj književnosti devetnaestog stoljeća nema tako prodorno iskrene knjige, knjige koja ide tako reći do „dna bića“: što je autorici u srcu, to joj je i u riječima/pismu, navodi Nemec¹¹. Autoričina otvorenost, iskrenost i sasvim nekonvencionalan govor o svemu, pa tako i posve intimnome i (za ono doba) tabuiziranim temama, provociraju čitatelje i interprete. Dragojla je znala da će ovo njezino djelo izazvati priličnu sablazan i biti kontroverzno za doba u kojem živi i to je bio povod njezinoj odluci da oporučno iskaže svoju želju za objavljivanjem *Dnevnika* tek deset godina nakon njezine smrti: „*4 Moj Dnevnik koji će se naći zapečaćen, ostavljam „Učiteljskoj zadrugi” ako si bude hotjela korist iz njega crpsti i ovu upotrijebiti na podporu udovah i sirotah učiteljskih. Ipak, pod tim uvjetom da se nikako ne smije otvoriti deset godinah prije nego se bude brojilo poslije moje smrti.*“¹² Međutim, percepcija Jarnevičkinih ispovijesti od strane šireg čitateljstva, ali ni struke, ni tada nije bila pozitivna.

Uzmemo li u obzir distinkciju među dnevnicima, prema Heleni Sablić Tomić dobivamo sljedeću tipologiju: privatni dnevnik, socijalni dnevnik, povijesni dnevnik, filozofski dnevnik i literarizirani dnevnik koji imaju nekoliko podtipova kao što su pseudodnevnik, djelomično i potpuno romansirani dnevnik, eksperimentalni dnevnik, polidiskurzivni dnevnik¹³. Dnevničke zapise Dragojle Jarnević mogli bismo svrstati u privatni dnevnik. Helena Sablić Tomić kaže da u privatnom dnevniku subjekt piše u prvom licu, subjekt je percepciju usmjerio primarnoj egzistenciji, privatnom prostoru i privatnim temama. Sekundarno on komentira i kontekst izvanjske zbilje¹⁴. *Dnevnik* možemo dakle odrediti privatnim dnevnikom koji naglasak stavlja na spoznavanje vlastitih osjećaja, egzistencije, položaja u društvu. Dijaristica također komentira onu društvene događaje koji su njoj važni i tumači društvene krugove u kojima se ona kreće.

¹⁰ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 7.

¹¹ Krešimir Nemec, *Ženski nered Dragojle Jarnević*. U: *Putovi pored znakova*, Zagreb, 2006., str. 234.

¹² Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 758.

¹³ Helena Sablić Tomić, *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2002., str. 105.

¹⁴ Helena Sablić Tomić, *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2002., str. 106.

Ipak, Dragojla u svojim zapisima daje i globalnu sliku ondašnjeg društva iz vlastitoga percepcijskoga stajališta pa bismo mogli utvrditi da ovaj dnevnik dijelom pripada i tzv. socijalnom dnevniku. Sablić Tomić govori da se dnevnicima izvori obavijesti, bilo da je riječ o životu subjekta dnevničkog diskurza ili o društvenom trenutku u kojem je pisan. Ukoliko je stupanj obavijesnosti dnevnika usmjeren izvanjskim događajima visok te ako je u njemu naglasak stavljen na problematiziranje sociokulturnog i povijesnog iskustva dnevničkog subjekta, onda možemo govoriti o socijalnom dnevniku¹⁵. Možemo konstatirati da se u Dragojlinu *Dnevniku* iz pozicije prvog lica zapisivanjem i komentiranjem društvenih, političkih zbivanja problematizira model socijalnog identiteta te iz toga razloga *Dnevnik* dijelom pripada i socijalnom dnevniku.

Dnevnik je napisan u razdoblju koje nazivamo hrvatskim književnim romantizmom. Helena Sablić Tomić navodi da je u ovom književnopovijesnom razdoblju naglasak stavljan na javna djelovanja književnika koji su na taj način naglašavali odnos pojedinca prema višim ciljevima kao što su nacionalni identitet, domovina, hrvatski jezik i hrvatski narodni običaji¹⁶. Pojava privatnoga u romantizmu minimalizirana je, odnosno ugrađena u različite prozne oblike. Helena Sablić Tomić razlikuje sljedeća tri prozna oblika u romantizmu: *autobiografski zapisci*, *dnevnik* i *putopis*¹⁷. *Dnevnik* Dragojle Jarnević spada upravo u ovaj, istoimeni, drugi oblik. Jarnevićeva u njemu traga za tajnama osobnog duhovnog autoportreta, u njemu ona udovoljava upravo onoj točki iz koje se kreće prema romantičarskoj poetici – borbi između srca i razuma. Promatrajući njezin dnevnik kao pripovjednu cjelinu, uviđaju se elementi tipični za razdoblje u kojemu je zapis nastao – autorica piše o jakom, iskrenom domoljublju i izrazitoj potrebi za što boljim poznavanjem hrvatskoga jezika i kulture, želji za uspostavljanjem društvenih promjena. Oblici autobiografske proze u razdoblju hrvatskog romantizma pokazuju tendenciju prema izjednačavanju javnoga s privatnim mišljenjem s ciljem upoznavanja, upozoravanja i samoostvarivanja hrvatskog nacionalnog identiteta¹⁸. Želimo li *Dnevnik* smjestiti u kontekst razdoblja romantizma, valja ustanoviti da izuzetak u razdoblju čine upravo Dragojlini dnevnički

¹⁵ Helena Sablić Tomić, *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2002., str. 114.

¹⁶ Helena Sablić Tomić, *Hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2008., str. 13.

¹⁷ Helena Sablić Tomić, *Hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2008., str. 25.

¹⁸ Helena Sablić Tomić, *Hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2008., str. 23.

zapisi u kojima autorica ostvaruje zavidan stupanj individualizacije narativnog subjekta, udovoljivši osobnoj potrebi za ostvarivanjem sebe pa bilo to samo unutar dnevnčkog diskursa.

Irena Lukšić u pogovoru izdanja *Dnevnika* iz 2000. navodi da je prve čitatelje *Dnevnika* šokirao nevjerojatnom iskrenošću, koja je shvaćena kao pornografija, osobito u konzervativnoj učiteljskoj sredini (u tom smislu iskazao se Ivan Filipović koji je *Dnevnika* prozvao pornografijom)¹⁹. Deset godina isteklo je davno, još 1885., ali *Dnevnika* nije bio tiskan u integralnom obliku sve do danas. Tek je Irena Lukšić 2000. godine priredila potpuno, necenzurirano izdanje *Dnevnika*.

¹⁹ Irena Lukšić, *Knjiga obilja i očaja*, pogovor knjizi Dragojle Jarnević *Dnevnika*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 773.

4. Intimno i javno u *Dnevniku* Dragojle Jarnević

Prema Krešimiru Nemecu svaki se osobni identitet afirmira u nekakvom društvenom i kulturnom kontekstu pa stoga i dnevnička praksa – premda uvijek koncentrirana prvenstveno na *Ja*²⁰ - na osebujuć način spaja intimno i javno²¹. Autorica ne koristi *Dnevnik* samo za autoanalizu, za promatranje svoje intime i slikanje svoje individualne egzistencijalne borbe i posrtanja, nego i za propitivanje svojega nacionalnoga i socijalnoga identiteta. Zato njezin tekst postaje slika uzajamna odnosa između *Ja* i okolice i ima izrazitu vrijednost i u socijalnom i u kulturološkom aspektu.

Prema Heleni Sablić Tomić dnevnik predstavlja svojevrsan odmak od zbilje koji omogućava subjektu posljednju priliku za samoočuvanje. Dnevnički diskurs postaje prostor u kojem subjekt širi vlastitu osobnost od izvana nametnutog društvenog portreta. U njemu i kroz njega on traga za uspostavljanjem duhovnog autoportreta. Pritom subjekt suvremenog dnevnika istovremeno računa na javnost dnevnika.²²

U sferi intimnoga Dragojla u *Dnevniku* piše o nemogućnosti pronalaženja životnog suputnika, neuklopljenosti u društvo, nezdravom i napetom odnosu s majkom, braćom i sestrama, stalnom iskustvu bolesti, osjećaju odbačenosti i prikraćenosti za običnu ljudsku sreću. Volja za pisanjem i potvrđivanjem sebe kroz pisanje postaje njezinom jedinom utjehom, a *Dnevnik* privilegirano mjesto povjeravanja najintimnijih misli, želja, stanja i osjećaja. Osjećaj disharmonije, odnosno neuspjela potraga za harmonijom u emocionalnom i duhovnom smislu provodni je motiv dnevničkih zapisa i kroz njega dnevnički subjekt traga za vlastitim uspostavljanjem duhovnog autoportreta. Helena Sablić Tomić navodi da je dnevnik prostor u kojemu subjekt dnevničkog

²⁰ Ekspedicija pisanja dnevnika za njezina autora znači ponajprije koncentraciju na samu sebe i svoju egzistenciju - na *Ja*; sve je reflektirano i prelomljeno u subjektivnoj vizuri dnevničkog subjekta. Čitajući dnevnik, čitatelj ulazi u prostor monologa i, poput uljeza, u prostor nečije privatnosti. Krešimir Nemec, *Ženski nered Dragojle Jarnević*. U: *Putovi pored znakova*, Zagreb, 2006., str. 232.

²¹ Krešimir Nemec, *Ženski nered Dragojle Jarnević*. U: *Putovi pored znakova*, Zagreb, 2006., str. 233.

²² Helena Sablić Tomić, *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2002., str. 98.

diskursa komunicira sa samim sobom²³. Dragojlina razmišljanja o osobnome životu te zapisivanje svojih intimnih misli dokaz se njezina komuniciranja sa samom sobom.

S druge pak strane, Hrvatska i njezin društveni, kulturni i moralni život česte su teme njezinih refleksija i tu subjekt računa na javnost svojih zapisa. Dragojla sa žalošću komentira zapuštenost i nisku obrazovanost hrvatskog stanovništva, kritizira lijenost, nemoral, odnarođivanje, servilnost. Jarnevićkin *Dnevnik* prati nemirnu 1848. godinu, vojsku koja prolazi kroz Karlovac, seljačke pobune s mađaronima, naličje suživota sa Srbima. Dakle, zapisuje sve ono što pripada javnoj sferi života. Pozorno bilježi i brojne političke i kulturne događaje: izlazak *Danice*, zabranu ilirskoga imena, Gajevu političku kompromitaciju, uvođenja Bachova apsolutizma. Iako tijekom vremena raste njezino domoljublje, redovito kritizira negativne pojave u hrvatskom društvu, politici, kulturi, školstvu. Najmanje što se može reći: *Dnevnik* je pravi rudnik kulturalnih referencija i podataka o životu u Hrvatskoj u rasponu od četiri desetljeća²⁴.

4.1. Muško-ženski odnosi u *Dnevniku*

Helena Sablić Tomić navodi da dnevnički subjekt u *Dnevniku* traga za tajnama osobnog autoportreta. Jarnevićeva, dakle, dnevnik kao pripovijedni žanr ne odabire nimalo slučajno nego upravo zahvaljujući njegovim mogućnostima približavanja drugima i samoj sebi. U njemu ona udovoljava upravo onoj točki iz koje se kreće prema romantičarskoj poetici – borbi između srca i razuma.²⁵ Dragojlina razmišljanja o spomenutoj bobi osjećaja i razuma, muško-ženskim odnosima, pronalasku srodne duše, braku i opis događaja vezanih uz udvarače, prijatelje i potencijalne životne suputnike u velikoj su mjeri zastupljeni u *Dnevniku*, a sve u nastojanju njezina pokušaja stvaranja prostora susreta sa samom sobom, traženju mjesta u društvu. Naime, Dragojlini stavovi o ljubavi, braku, djevičanstvu prilično su kontroverzni za vrijeme u kojemu je ona živjela i njima je rušila stereotype vezane uz muško-ženske odnose. Dragojla već u

²³ Helena Sablić Tomić, *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2002., str. 102.

²⁴ Krešimir Nemec, *Ženski nered Dragojle Jarnević. U: Putovi pored znakova*, Zagreb, 2006., str. 233.

²⁵ Helena Sablić Tomić, *Hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2008., str. 24.

Predgovoru *Dnevniku* jasno izražava svoj stav o tome što misli o ljubavnim odnosima: „Učit ću pisati, a za muža smatrati kao meni tuđe biće pa će mi svaka napast daleko; a u oči neću nikome gledati od svakog se doticaja čuvati i tako me svaka razkalašenost miniti. Vjerna mojoj odluci, pošlo mi zbiljam za rukom, odbijati muškarce od sebe i onim se uklanjati, kojih mi ozbiljno držanje i poznata vrlina zajamči bezopasnost moju.“²⁶

Naime, iako je autorica nastojala biti jaka u svome nastojanju da se emocionalno ne veže ni uz koga, to joj nije uvijek tako lako polazilo za rukom. Dokaz tome je njezin iznimno bogat i zanimljiv ljubavni život. U *Dnevniku* postoje zapisi o mnogo muškaraca koji su uzburkali autoričine strasti. Koliki je intenzitet njihova djelovanja na njezino srce potvrđuju i različite forme u kojima su se ti ljudi pojavljivali u njezinome životu.

Prema zapisu iz 1833. godine, prva fatalna ljubav, Franjo Redinger potpuno ju je zaludio: „Ja vidim dakako sam ja sada druga, od kako Redingera upoznah. Svaki posao mi ide od ruke, a čeznućem čekam večeri. Oj ovaj muž, pa uz njega boraviti vijek bi bila slast, sreća, ponos. Jaoh! Ali tuj nema izgleda za sretnu budućnost! Ne, u ljubavi se neda mudrovati, ali kada se baš ništa neima materijalna za temeljiti si svoje bivstvovanje, nestaje i ljubavi. Oj, šta to rekoh, nestaje ljubavi? Bili moglo biti moguće da, da bi ovoga ćućenja u grudi ikada nestati moglo. Ne, ne! Tada bi moralo nestati svojstva koja mu moju dušu pridobiše a tih neće nestati, dok bude duše u njega. Duša je njegova moju dušu svladala i tako se ujedno stopile, da se nikad ne razdružiše.“²⁷

Premda je Dragojla bila očarana Redingerom, veza je završila rastankom dvoje mladih. Redinger se vratio u svoj zavičaj, a ona ga je oživljavala u drugim osobama, a sjećanje na neprežaljenu ljubav nikada nije ugaslo i mnoge je svoje udvarače poistovjećivala upravo s njim. Sljedeći muškarac koji je zaokupio Jarnevićkin um i srce, ali prema njezinu običaju ne zadugo, bio je Mlinarić. Zapis je iz studenog 1842. godine: „U ovih čustvih kako sada u meni djeluju i kako sada ubogo moje serdce osetja u petnajstu moju godinu bi se predstaviti morala; - u dčevici bo samo u koje grudi perve ljubavi čuvstvo se gibati stane, i koja pčrvi celjov sa svojm ljubovnikom izmeni bi se samo radjati moralo u meni rodi, kad ja sa stražnji zdravstvuj šnjime celjov izmčeih-. Perva moja strastvena sve radosti i srčtju moju moga života razorujuća ljubav biaše Redinger. –

²⁶ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 112.

²⁷ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 24.

devet godina od njegova odelnja izćeznihu, i jošte sladku bol i sada osetjam kada na njega pomislim. “²⁸

Nekoliko godina kasnije njezine je osjećaje uznemirio Kirchlechner. Tim povodom je u lipnju 1845. zapisala: „*Ovako ćutjah nēgda, kada se nesrētna ljubav proti Redingeru u mojoj grudi rodi, i ovakovo biaše sve težnje moje. O! da bi zanla da bi me Kirch. Ljubio, onako ljubio kao što moe sērce kadro je ljubiti; ljubio sa oni pouzdanjem i povērenjem u životu koje bi me jedino usrēčiti moglo, sve, sve! bi na igru stavila i samo njega zagerlila.*“²⁹ Mada je Dragojla osjećala velike simpatije prema Kirchlechneru, i ovaj je odnos ubrzo završio jer je Dragojla vodila vječitu borbu između snage razuma i strasti: „*U obćenju s mužmi dolazim u iskušavanje, i velika mi je muka, da se svladam od onoga, koji bi mi pogibeljan mogao biti. Jerbo ja nisam od kamena, i narav je živa u mnei, kao u svakomu drugomu: ali ja ću još i vekšu muku podnašati, nego da me koji muž predobije.*“³⁰ Iako je ipak davala šansu srcu, na kraju bi uglavnom pobijedio razum i njezina nepokolebljiva poštenost i ustrajnost u vlastitim principima. Tako je već u listopadu 1845. zapisala sljedeće: „*ja se biah strastveno za K... uznemirila ove godine, nu hvala Bogu sve me opet prodje i ja ona koja i prije bijah – ah šta da rećem! Slabostnam je prirodena i sēce zato stvorjeno da se drugom udilji; ali gđ prilike nema, tu se snaga upotrijebiti mora i tako se strasti pobēde.*“.

U Jarnevičkinu zapisu iz srpnja 1846. jasno je kakvo ona razmišljanje ona ima o svojem odnosu sa svim muškarcima za koje smatra da je nisu vrijedni. Citat o Toljanu pravi je primjer: „*Nešto je neotesan i natoliko ima ponašanja među ljudmi; imetka neima ništa i omedjašen je na svoju plaću učiteljsku. Meni bi pripala koja stotina forintah kada bi kuću prodala, a opet mnogo od poućstva imadem što bi se ureditit moglo za početak; i tako sam dosta u pogibelji. – on ne bi mnogo branio premda je mlađji od mene, jerbo bi poniešto sa mnom dobio, a opet bi raditi umiela, ali neću! Neka bude sva udatba ja ću usamljeno živjeti!.*“

U sličnu patnju kao s Kirchelechnerom, Dragojla će prijeći s Ivanom Trnskim. U Trnskom je u početku vidjela pobratima, družili su se a kasnije počeli razmjenjivati pisma, on joj je pomagao u

²⁸ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 204.

²⁹ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 267.

³⁰ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 191.

literarnom radu, ali prava je istina koja leži na putanji njihova odnosa da je Jarnevićeva zaljubljena u njega cijeli život. 1846. godine o Trnskom je zapisala: „*Moje dopisivanje s njme biaše svakako udica koju mi kervavo serce sapne. – Nu se ja nadvladah u niti listovih kojih nedadje on ino već neobmedjašeno priateljstvo. A što bi bio on mogao i slutiti ino, dočim on mladić od 20 godina a ja i sedam gori. – Da je moja duša njegova, zato je znao, ali da je i moje serce njemu udaralo, to nije mogo slutiti.*”³¹ Trnski je pak za životnu družicu odabrao Slovenku Minu ostavljajući Dragojli čežnju, patnju, a povremeno i teške napade ljubomore.

Prema Ireni Lukšić Dragojlina nesreća bila je u tom, kako i sama zapisuje „*što nijedan muž bez novacah nepoželi imati, od onieh najme, koji bi bili moje serdce i um, i opet nisam kriva, što nemogoh za onakove muže poći kroza koje bi bila samo žena postala i njoj se uklonila, bez da bi bio moj duh i serdce zadovoljilo.*”³² Očaj, suze, nemir, želja za nepoznatim mjestima. Sve to rezultira pisanjem, ispunjavanjem velike životne praznine, proizvodnjom perspektive i vjerovanjem da sve ima smisla zato što postoji osoba koja prima duhovne darove. Jer, očaj je kod nje stalno, neodređeno očekivanje³³.

Do preokreta u osjećajnoj sferi dolazi u kolovozu 1852. godine u Topuskom: „*Stvar je činjena – i ja nekoliko slabih časovah u naručju muža prebavila... Topusko je moralo dakle biti svêdok moga čovêcanstva, i Tošo Milić lieutenant kod druge Banske regimente onaj muž kojega sam prvog razbludno bez granice zagerlila? Stvar je činjena – niti je ne smijem žaliti. Četerdesetu godinu sam minula, i u ovoj godini tekar razbludila se... da govorim istinu, ja ne ljubim Milića, jerbo ljubiti već nemogu, no njegove molbe, zaklinjanja, a moja ne razbludu zaspoločena ćut čini se, što u mojoj mladosti niti ljubav niti ćut, niti zaklinjana niti molbe nemogoše.*”³⁴

Usprkos neprestanoj okruženosti bliskih joj osoba iz obitelji, prijatelja, udvarača, autorica je iznimno patila zbog boli koju joj nanosi njezina usamljenost i frustracija zbog nemogućnosti pronalaska pravoga životnog suputnika. Ipak, oprečno navedenom, Dragojla je i pred emotivnim i tjelesnim iskušenjima bila ustrajna i jaka u svojoj namjeri da ostane nepodložna muškarcu.

³¹ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 311.

³² Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 213.

³³ Irena Lukšić, *Knjiga obilja i očaja*, pogovor knjizi Dragojle Jarnević *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 772.

³⁴ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 468.

Premda, što je bila starija, njezina tuga je postajala sve većom. U veljači 1844. zapisala je: „*Moje dietinjstvo sam mérzena od moje majke, pretiranava i porugavana od braće i u oćutjenju prirodjene moje nesrietje – u miliun suzah probavila. Uzrastajuća dievica sam u moje sile nadilazećih poslovih zdravje izgubila, i prekoredno trapljenje duše i tiela nepusti mi nikada više da ovo nadjem. Snaga duha boriše se svimi strastemi, koje se obično u grud čoviečansku uvuku. Ali sada!? Snaga duha, sterpljivost i sva umierenost me ostavlja. – sve je moje ufanje izginulo, i š njime bi i snaga prinukana izginuti.- moj je život bio prazan, bez svakog veselja i razkošja, bez užitka i naslade bez svake utiehe! – snašala sam ga!! – snašala u ufanju na onog koj mu je mladjanom dietetu od 7 goidnah otca zgrabio i nemilu majku mi prikazao. Nu gdei je sada ufanje moje?! Mladost mi izčeznu, i trideset i dvie godine nose ledja moja; sverhu, koja bi mi kao majki, supruzi i domačici za stignuti, promaših posve, i nikada mir ćuvstva k meni se ne svrati.* –³⁵.

Kako je s godinama zbog bolesti, samoće i raznih osobnih frustracija, njezina gorčina rasla *Dnevnik* postaje tužan dokaz preobrazbe mladenačke vjere u spasonosnu moć pisanja – u cinizam i bezvolju pomirenost s iznevjerenim nadama, piše Dunja Detoni Dujmić.³⁶

4.2. Položaj žene u devetnaestom stoljeću

Ono što u *Dnevniku* pripada javnom svakako je javno mnijenje o percepciji žene u devetnaestom stoljeću. U Predgovoru *Dnevnika* Dragojla Jarnević naglašava da želi čitateljima dnevničkim bilježenjem prenijeti svoj svjetonazor, da ga piše kako bi si olakšala bijedu i dala svome životu neku stalnu svrhu. Helena Sablić Tomić navodi da je Dragojla već na uvodnim stranicama *Dnevnika* već uspostavila izravnu komunikaciju sa čitateljima sa željom da ih pridobije na svoju stranu jer je svjesna da će joj prostor dnevnika ujedno biti i prostor obračuna s malograđanskim mentalitetom koji ju kao ženu mnogo puta proziva i omalovažava³⁷. Kristina Pešić navodi da horizont očekivanja tadašnjih čitatelja nije imao osiguran dovoljno velik prostor za toliku

³⁵ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 242.

³⁶ Dunja Detoni Dujmić, *Dragojla Jarnević – Diskurs o tuži*. U: *Ljepša polovica književnosti*, Zagreb 1998., str. 77.

³⁷ Helena Sablić Tomić, *Hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2008., str. 24.

količinu iskrenosti. Ne samo zbog nekih osobnih predrasuda, nego i zbog objektivne društvenopolitičke situacije i položaja žene u devetnaestom stoljeću³⁸. Dragojla Jarnević kao spisateljica ulazi aktivno u javnu sferu: kulturu, književnost, ekonomiju, politiku. Kristina Pešić navodi da je javni život u devetnaestom stoljeću bio pod strogim nadzorom muškaraca. Patrijarhalni je kodeks ženama nalagao situiranost u privatnoj, kućnoj sferi, ženi je mjesto bilo u kući a položaj joj je bio podređen u poretku stvari. Žena koja u to vrijeme želi sudjelovati u javnome životu i koja ne podliježe stereotipima savršene žene bila je obilježena. Dragojla Jarnević samozatajno ulazi u mušku sferu, pobija klišeje i ruši patrijarhalne ograde. Ona piše, surađuje u časopisima, komentira društvena i politička zbivanja³⁹

Zaključiti je da je krajem devetnaestog stoljeća biti ženom koja si daje pravo slobode vlastitoga izbora, značilo imati idealne preduvjete za javno obilježavanje, a Dragojla je Jarnević svojim stavovima i slobodnim ponašanjem upravo to i postigla.

Ključna odluka koja je odredila Dragojlin život i njezin položaj u društvu jest svjestan proboj patrijarhalnog klišeja: odbijanje braka i majčinstva. Time je ona negirala "prirodnu zadanost" u muškom poretku po kojem ženama pripada klaustrofobična kuhinja, a muškarcima javni poslovi: politika, kultura, ekonomija. Umjesto života u braku koji bi joj osigurao sigurnost, tj. zaštitu muža/muškarca i, na taj način, uklapanje u moralne regule ona je odabrala status neudane i samostalne žene. Upravo po tome Dragojla se izdvajala iz društva i rušila stereotipe o ženama svojega vremena. Odbivši podati se „svojevolji supruga“, odbivši služiti muškarcu samo za „puteni užitak“, dijaristica svjesno prekoračuje granice i norme muškoga svijeta: „*Ja osjećam da je moj djelokrug tijesan, i da me nezadovoljuje igla i kuvinja. Jest, da sam supruga, mati i domaćica, zadovoljilo bi me to moje zvanje, i sva moja sreća sastojala bi se u tihom obiteljskom životu; ali dočim me se neda sastati sa čovjekom koji bi odgovarao zahtjevom duše i srca moga, voljim kao samica tumarati po svijetu nego stenjati u robskih za mene veriga bračnoga života, u*

³⁸ Kristina Pešić, "Dragojla Jarnević u raljama vremena", *Kolo* broj 2., 2001., na internetu: <http://www.matica.hr/Kolo/kolo0201.nsf/AllWebDocs/ralje>

³⁹ Kristina Pešić, "Dragojla Jarnević u raljama vremena", *Kolo* broj 2., 2001., na internetu: <http://www.matica.hr/Kolo/kolo0201.nsf/AllWebDocs/ralje>

*koji me neposadi ljubav i dobra volja, već se od sile udajem. Ali meni nije do sile, gdje imadem uma i ruke vješte svakom poslu.*⁴⁰

Ovakav osobni izbor za ono doba bio je radikalan i za okolinu, ali i za samu autoricu. Društvo u kojemu je ona odrasla patrijarhalno je i žene su odgajane da budu poslušne, a ne da rade po vlastitoj volji kao Dragojla. Autorica piše o položaju žena i njihovom percipiranju od strane društva. O tome piše iz prve ruke, na temelju iskustva koje je stjecala i u svojoj obitelji i u društvu. Pratila je sudbine brojnih frustriranih žena, žrtava patrijarhata, između ostalih i svoje sestre Mine koja se udala već s četrnaest godina za muža tiranina koji ju je tukao, zlostavljao i ljubomorno zatvarao u kuću. Vidjela je kako se njezinoj braći ispunjavaju svi hirovi i želje, dok njoj ostaje kuhinja. Dakle, zaključiti je da se Dragojla po svojim shvaćanjima ne uklapa u stereotip savršene podložne žene devetnaestog stoljeća. Nailazila je na osude, ne samo okoline već i bliskih joj ljudi, zbog svog stava. Godine 1835. zabilježila je: „*Danas se brat Josip upravo nasladio grdeć me starom partom. – Hm! Meni će trebati železna košulja da me proti meni napere striele neorane. Nositi ću sve i tako se viežbati u strpljenju.*“⁴¹ Iako je svjesna osude i pogrda upućenih zbog njezin bračnog statusa, ustrajna je i hrabra u nastojanju da održi svoju odluku. Iako teži prekoračenju nametnutih granica ženskog svijeta, pritisak društva dovoljno je jak da stalno opominje, budi sumnju u odabrani put i izaziva aktiviranje osjećaja krivice, samosažaljenja, promašenosti te se pita koja je zapravo svrha njezina življenja. Godine 1849. zapisala je: „*Biah već više kratih pitana: Čemu ja na ovom svijetu živim i što je zverha moga teženja? – Ja morah reći polak duše: neznam! – A ovieh danah se isto ovo pitanje nasiljuje, i ja moram reći: neznam! Što je zverha žene? Moje zverhe ja nepoznajem u ničemu, već u neumornom posluvanju oko kuće dok se oznojim i onda izmučena ležem... To i ne drugo!?- Moje serdce bude uzburvano kroz ljubezljivost ovoga mladog muža i njegova napeljavanja; i prvi krat mi se nasili pitanje: A zašto ja nebi zagerlila jedanput muža? Dozvoljila već jedan put serdцу, koje me opet uze dan i noć mučiti i čezne za niekim, što ja nezarumiem...*“⁴²

⁴⁰ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 114.

⁴¹ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 62.

⁴² Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 389.

Iz cijeloga *Dnevnika* sluti se duboka provalija i segregacija među spolovima. Spolna asimetrija posebno potencirana u Dragojlinim opisima normi svakodnevice u kojoj vladaju dvostruka mjerila ponašanja: muškarcima je dopušteno sve u društvu, bez ikakva etičkog sankcioniranja. Dragojla izražava svoju patnju jer nije muško. Njezin položaj u društvu, imala bi veće dužnosti prema domovini i njezina sloboda bila veća. Citat iz 1840. godine koji govori o položaju i zadaći žene u domovini je sljedeći: „*Moj pobratim mi u svakom pismu napominja moju domovinu i moje dužnosti prema njoj. Ali kakove dužnosti može imati žena u domovini? Te ima muž, on je gradjan i branitelj domovine, a mi žene smo samo sredstvo, da gojimo i rađamo vrle sinove, ali inače joj ne možemo biti od vrle koristi!*“,⁴³

Andrea Zlatar u svojoj raspravi „*Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u hrvatskoj književnosti*“ u osnovne figure hrvatskoga feminizma ubraja i Jarnevićevu. Ona ondje govori da ako književnicu modernizma Virginiiu Wolf smatramo „roditeljicom“ europske feminističke književnosti, u hrvatskoj povijesti književnosti treba tu ulogu pripisati Dragojli Jarnević, autorici prvog ženskog dnevnika. Ono što možemo zvati osobnim razočaranjima Dragojle Jarnević, zapravo su stereotipi sentimentalne književnosti devetnaestoga stoljeća, koja čvrsto usidruje žensku poziciju unutar nerealno postavljenih zahtjeva ljubavi i braka istovremeno. Dragojla Jarnević kroz osobni i književni razvoj napušta društveno prihvaćene norme i izdvaja se iz okoline: jedina socijalna gesta kojom je to moguće učiniti jest gesta posvemašnje izolacije, u kojoj se prostorom slobode – gotovo kao jedina mogućnost – ispostavlja prostor pisanja⁴⁴.

⁴³ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 152.

⁴⁴ Zlatar, Andrea, "Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u hrvatskoj književnosti". U: Zbornik Slavističke škole, Zagreb, 2007. , na internetu:

http://www.hrvatskiplus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=54:azlatar-predfeminizam&catid=35:rasprave-koncepti&Itemid=55

4.3. Domoljublje u *Dnevniku*

Dnevnik je, kako je već prije spomenuto, nastao u razdoblju hrvatskog književnog romantizma; razdoblju u kojem naraciju gotovo svih književnih žanrova prepoznajemo kao onu koja zrcali refleks nacionalnoga. Sudbina hrvatskog naroda, hrvatske kulture i jezika tijekom preporodnog vremena ostvarile su zasluženno pravo na vlastiti opstanak i afirmaciju kroz književnu riječ⁴⁵. Dragojla Jarnević u svojim intimnim zapisima progovara i o političkim prilikama te hrvatskoj kulturi u doba Ilirizma vezanoj uz hrvatski jezik. U siječnju 1843. godine zapisala je sljedeće: „*Ime našeg jezika jedva iznajdemo, valja nam opet odložiti. – Ilirski nesmemo da ga imenujemo, kralj – koji ga je privilegirao, opet da voditi zabranjuje. – Neka! – Neće Iliri spavat i tražit će to oni opet; nu za sada nam se valja usterpit serdaca bo do su odveć u Horvatah, Magjarah, Ilirah, - i bog zna kako se sve dvie ove strane imenuju, razjarena, i prie nam se valja ukrotiti, i tada tek opet dielovati.* – „⁴⁶ Navedeni citat dokazuje njezinu informiranost i brigu vezanu uz sudbinu hrvatskoga jezika. Posebno je zanimljivo kako prati pojavu i rast preporodnih gibanja, postupnu kulturu i političku preobrazbu Hrvatske. Razmatranja o hrvatskom jeziku i njegovu mukotrpnom probijanju u javnu uporabu javljaju se gotovo kao provodni motiv od prvih stranica *Dnevnika*.

Neko vrijeme autorica dnevnika provela je i izvan domovine (u Grazu, Veneciji, Trstu) i upravo je boravak izvan roditeljskog doma utjecao na buđenje Dragojline nacionalnog osjećaja i svojeg nacionalnog identiteta. Mišljenje o hrvatskome narodu izvan granica njihove domovine nije bilo pozitivno, dapače. Pogrdne riječi o Hrvatima koje je čula u Grazu bude u njoj snažnu protureakciju i ona osjeća potrebu braniti dignitet i ponos svojega naroda. Tako je za boravka u Mlecima, u srpnju 1840. godine, zapisala: „*Govorili vi i još toli prezirno o mojoj domovini, mene od nje neodvratite, i vjerujte, da ću se uvijek ponašati da sam hrvatsko diete. Ako je moja domovina i uboga, ona ipak obiluje svimi prirodnimi darovi, i malo će se naći Hrvata, koji bi joj se mogli iznevjeriti.*“⁴⁷

⁴⁵ Helena Sablić Tomić, *Hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2008., str. 22.

⁴⁶ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 211.

⁴⁷ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 159.

Jarnevićkino domoljublje nezaobilazno je povezano i s njezinom profesijom spisateljice. Dunja Detoni Dujmić navodi da je Dragojla bila dvojezična autorica, iako odgojena na njemačkom jeziku i književnosti u takvom je preporodnom okruženju pisanje držala načinom oduženja domovini te je zbog jakog osjećaja odgovornosti čitav život vodila tegobnu borbu s materinskom jezikom koji nikada nije posve svladala i zbog toga je žalila⁴⁸. U prosincu 1840. godine zapisala je: „Sa 1841. godinom sam počela na hrvatskom pisati. Počela sam povêstice, pêsme i igrokaze pisati, ali mi neide za rukom; još nisam čversta u jeziku i velike pogrêške dêlam. Ja volim ilirske knjige uzeti pak iz njih e što god koristnog naučiti. Mučim se š njima to je istina, ali ja ipak napredujem.”⁴⁹ Naime, Dragojla je počela učiti materinski jezik tek sa dvadeset i devet godina. Za nju je to bilo mukotrpno učenje jer hrvatski jezik od tada nije dobro poznavala, ali nije odustajala iz ljubavi prema svojoj narodnosti i jeziku. Nadalje, poznato je da je Jarnevićkin *Dnevnik* prvotno pisan njemačkim jezikom (1833.-1840.), a autorica ga je naknadno prevela na hrvatski, a to potvrđuje i sljedeći citat: “Ono što nastavih 1841. pisati na hrvatskim jezikom, doista je smiješan jezik, ali onoga ispravljati ne mogu. Pak nek ostane dokazom mojega napredovanja u materinskom jeziku, a ujedno dokazom moje muke i borbe s njemštinom.”⁵⁰

Prema Dunji Detoni Dujmić Jarnevićeva drži da su dva razloga zbog kojih vrijedi pisati: jedan je „olakšati dušu“, a drugi je domoljubno djelovati⁵¹. Ovaj prvi razlog tiče se Dragojlina intimnoga života, njezine usamljenosti i traženju svrhe svoga života u pisanju, a drugi se svakako odnosi na njezino djelovanje u okviru javnoga života.

Temu o domoljublju u *Dnevniku* bismo mogli zaokružiti sa navodom Helene Sablić Tomić da se promatrajući dnevnik kao pripovjednu cjelinu uviđa oscilirajuća putanja, od pisanja o jakom, iskrenom domoljublju i izrazito strasnoj potrebi za što boljim poznavanjem hrvatskoga jezika i kulture, posebno onda kada je zbog bolesti morala boraviti izvan domovine, preko težnje za uspostavljanjem društvenih promjena, do deprimirajućeg odnosa prema sebi i životu uopće⁵².

⁴⁸ Dunja Detoni Dujmić, *Dragojla Jarnević – Diskurs o tuži*. U: *Ljepša polovica književnosti*, Zagreb 1998., str. 77.

⁴⁹ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 178.

⁵⁰ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 129.

⁵¹ Dunja Detoni Dujmić, *Dragojla Jarnević – Diskurs o tuži*. U: *Ljepša polovica književnosti*, Zagreb 1998., str. 77.

⁵² Helena Sablić Tomić, *Hrvatska autobiografska proza*, Zagreb, 2008., str. 25.

5. *Dnevnik* – značenje osobnih zapisa nekad i danas

Spisateljica Dragojla Jarnević još je za života stekla ugled jedne od najzanimljivijih pojava preporodne književnosti. Suvremenici su pritom ponajprije uvažavali činjenicu što je bila jedna od rijetkih žena u literarnome životu, tako da su joj djelo vrednovali uglavnom na pozadini aktualnih društvenih očekivanja i graničenja. Situacija se ni kasnije nije radikalno promijenila: utjecajna kritika dodijelila joj je mali, gotovo simboličan, prostor u povijesti nacionalne kulture, koji je k tome više punila biografskim materijalom, negoli stvarnim procjenama umjetničke vrijednosti njezinoga opusa.

Prijelomni trenutak za recepciju njezina opusa bilo je otkriće *Dnevnika*. Dragojla u predgovoru *Dnevnika* navodi kako čitateljima želi prenijeti svoj svjetonazor, da ga piše kako bi olakšala bijedu svoga života i ujedno mu dala neku stalnu svrhu. Jarnevićeva je bila svjesna moguće osude publike i kritike te zato u oporuci navodi da se *Dnevnik* smije pročitati tek deset godina nakon njezine smrti. Kako je već na prethodnim stranicama rada spomenuto, prve čitatelje dnevnik je šokirao nevjerojatnom iskrenošću, osobito u konzervativnoj učiteljskoj sredini. Publika toga vremena nije bila spremna prihvatiti Dragojline intimne, ali i zapise i kritike o jevnome. Kritičari s početka dvadesetog stoljeća stvorili su famu o autorici i njenome tekstu koja će opstati sve do objavljivanja integralne verzije. Milan Marjanović nazvao ju je dobrovoljnom usidjelicom (*Evo iskustva dobrovoljne usidjelice!*⁵³), a njegovo mišljenje dijelio je i Nikola Andrić. Sudeći prema ondašnjim kritičarima, *Dnevnik* tada nije bio pozitivno prihvaćen, a autorica je takvu percepciju i slutila. Još u ranoj fazi pisanja odlučila je svoja životna iskustva podijeliti s čitateljima, no tek nakon smrti. Za nju je *Dnevnik* značio smisao egzistencije, svoj život pretočila je u priču ispričanu na 760 stranica. U literarnom oblikovanju svojih emocija i uzburkanih strasti, Dragojla Jarnević čini bitan iskorak u hrvatskoj književnosti devetnaestog stoljeća. Spoznavanje vlastite tjelesnosti, ponori libida, uskraćeni užici u konzervativnoj sredini

⁵³ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 773.

u kakvoj je živjela, takav je liberalni diskurs mogao izazvati sablazan, pa nije čudo da je *Dnevnik* nazivan i pornografskim štivom (Ivan Filipović), navodi Dunja Detoni Dujmić⁵⁴.

Prema Ireni Lukšić, u osamdesetim godinama dvadesetog stoljeća došlo je do bitnog pomaka u recepciji *Dnevnika*, što bi se moglo tumačiti pojačanim interesom domaće znanosti o književnosti za fenomen ženskoga pisma i teorije postmodernizma. Ipak, mnogo je vremena trebalo proći da hrvatsko društvo postane spremno prihvatiti integriranu i necenzuriranu verziju Dragojlinih zapisa⁵⁵.

Dnevnik Dragojle Jarnević cjelovito je objavljen tek 2000. godine, a priredila ga je Irena Lukšić te je čitateljskoj publici pružen potpuni uvid u život jedne žene koja je u najmanju ruku bila hrabra za doba u kojemu je živjela. Dvadeseto stoljeće mnogo je liberalnije u pogledu položaja žene u društvu. Danas je jasno da je Dragojla žena koja je rušila stereotipe i nije se libila ponašati nekonvencionalno za jednu ženu svoga doba. Možemo reći da je Dragojla vodila dnevnik kako bi kanalizirala svoje frustracije na mjesto koje nitko neće otkriti te tako olakšati dušu. Njezino dnevničko djelo koncipirano je kao fenomen kojega poznaju mnoge književnosti s iskustvom društvenih ili ideoloških represija. U današnjem dobu spoznata je važnost intimnih Dragojlinih spisa u pogledu liberalnosti s obzirom na to da ona već u devetnaestom stoljeću piše o svome tijelu, ugađanju, njezi, zapuštanju, a takva koncentracija žene na svoje tijelo nije do tad zabilježena u hrvatskoj književnosti i trebat će pričekati više od sto godina i prozu Irene Vrkljan i Slavenke Drakulić da iskustva pisanja ženskog tijela dobiju svoj moderni diskurzivni oblik, kaže Krešimir Nemec⁵⁶. U današnjem multimedijском svijetu, pa i u ovoj našoj, još uvijek djelomice konzervativnoj zemlji, poimanje ljudske strasti postalo je općeprihvaćeno. Postalo je poprilično jednostavno živjeti svoj životni put kojega slobodnim izborom odabiremo, bili muškarcem ili ženom.

⁵⁴ Dunja Detoni Dujmić, *Dragojla Jarnević – Diskurs o tuži*. U: *Ljepša polovica književnosti*, Zagreb 1998., str. 77.

⁵⁵ Irena Lukšić, *Knjiga obilja i očaja*, pogovor knjizi Dragojle Jarnević *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000., str. 772.

⁵⁶ Krešimir Nemec, *Ženski nered Dragojle Jarnević*. U: *Putovi pored znakova*, Zagreb, 2006., str. 243.

6. Zaključak

Analiza dnevnčkih zapisa Dragojle Jarnević u ovom je radu bila upućena u sferu intimnoga i javnoga života autorice. Ustanoviti je da je dnevnik žanr koji veoma dobro podnosi isprepletanje zapisa o intimnom i javnom prostoru neke osobe, a izvrstan je primjer upravo dnevnik o kojemu je riječ u ovome radu. Autorica je u potrazi za vlastitim identitetom opisala putovanje svojega bića kroz određeni osobni i društveni prostor, dajući tekstu znatnu kulturnu, političku i duhovnu sadržajnost. Utvrditi je kako je Dragojla Jarnević među prvima u hrvatsku prozu unijela psihološko crtanje. Premda se nikada nije izjasnila kao feministica, bez sumnje je riječ o ženi koja je rušila stereotipe i probijala granice javnog i privatnog života. Slučaj Dragojle Jarnević svakako je izuzetan, a ne egzemplaran za književnost devetnaestog stoljeća. Važnost *Dnevnika* u današnjem dobu leži upravo u tome što je Dragojla već u devetnaestom stoljeću napravila bitan iskorak jer je otvorila temu prava na samostalnost žene, opisivala svoje tijelo, ugađanje vlastitom tijelu, a takvo iskustvo pisanja o ženskom tijelu i poimanje ljudske strasti tek je u današnjem svijetu prihvaćeno.

7. Literatura

1. Detoni Dujmić, Dunja. *Ljepša polovica književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
2. Jarnević, Dragojla. *Dnevnik*, Matica hrvatska Karlovac, 2000.
3. Jelčić, Dubravko. *Hrvatski književni romantizam*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
4. Nemec, Krešimir. *Putovi pored znakova*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006.
5. Pešić, Kristina. "Dragojla Jarnević u raljama vremena", *Kolo* broj 2, 2001., na internetu: <http://www.matica.hr/Kolo/kolo0201.nsf/AllWebDocs/ralje> (29. 6. 2011.)
6. Prosperov Novak, Slobodan. *Povijest hrvatske književnosti*, Golden marketing, Zagreb, 2003.
7. Sablić Tomić, Helena. *Intimno i javno: suvremena hrvatska autobiografska proza*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2002.
8. Sablić Tomić, Helena. *Hrvatska autobiografska proza*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008.
9. Šicel, Miroslav. *Povijest hrvatske književnosti , knjiga 1 (od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoe od 1750. do 1881.)*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.
10. Zlatar, Andrea. "Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u hrvatskoj književnosti". U: *Zbornik Slavističke škole*, Zagreb, 2007. , na internetu: http://www.hrvatskiplus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=54:azlatar-predfeminizam&catid=35:rasprave-koncepti&Itemid=55 (29. 6. 2011.)

